

Маргінальність як чинник участі індивідів у суспільних рухах

Важко уявити соціум без явищ маргінальності, без маргінальних груп та маргінальних особистостей, без маргінальних соціальних ролей, маргінальної свідомості та поведінки. Маргінальність – це соціокультурне та соціально-психологічне явище, яке притаманно будь-яким історичним суспільствам, різним видам соціалізації.

Концепція маргінальності вперше була розроблена Р.Парком під час вивчення ним процесів асиміляції культур. Поняття маргінал він вживав по відношенню до людей, які не признають цінності та норми свого прошарку, групи, суспільства, й таким чином опиняються «на дні», стають ізгоями. Маргінал – це не обов'язково жебрак або безпритульний. Це борець за свої цінності та норми [1,с.113]. Він вважав, що маргінальна особистість – це «культурний гібрид, людина, яка внутрішньо приналежить в своєму культурному житті й традиціях до двох різних народів або соціальних груп. Це людина на межі двох культур та двох суспільств...»[2, с.81].

В літературі, присвяченій вивченню явища маргінальності, зазвичай виділяють різні типи маргінальності: екологічний (географічний), соціальний, економічний, культурний, політичний, релігійний, ідеологічний, екзистенційний тощо, які за їх сутністю та функціями включають в наступні великі групи:

- структурна (соціальна) маргінальність;
- культурна (етнокультурна) маргінальність;
- маргінальність соціальних ролей.

Носія того чи іншого соціотипу маргінальності, як правило відрізняють наступні характерні риси:

- негативне сприйняття подій свого життя та явищ соціальної дійсності;
- соціальна пасивність;
- невпевненість у завтрашньому дні та своїх перспективах;

- відсутність віри та довіри;
- відчуття нерозуміння з боку суспільства.

З іншого боку, серед виділених маргіналів є і впевнені у собі, соціально активні люди, які займаються суспільно-політичною діяльністю. Але в цьому випадку відмічаються тенденцію до зниження інтенсивності проявів характеристик активності в образі маргінала.

Велика кількість людей є маргінальними особистостями. Це мігранти, діти від змішаних шлюбів, безробітні, люди, які обрали нову релігію, злочинці та інші. Маргіальність в цілому призводить до появи відчуття розгубленості та безпорадності, часто збільшує ступінь можливості відхилень від групових норм та появи кризи у індивідів. Маргіальні особистості з більшою вірогідністю відчувають тривогу та соціальний страх, бо вони знаходяться у невизначеному положенні й відчувають себе чужими по відношенню до соціальних зв'язків групи, її норм, цінностей та взаємовідносин, які існують в ній або суспільстві. В подальшому вони все більше усвідомлюють різницю між своїм «я» - образом й образами інших членів групи, що призводить їх до незадоволеності та озлобленості[3,с.87].

Поглиблення маргіальності призводить до того, що система цінностей, яка характерна для маргіналів, виходить за рамки групи й розповсюджується на інші групи, фактично проникаючи в традиційні світоглядні структури.

Внаслідок збільшення кількості маргіальних груп, з'являються нові субкультури й антикультури, які можуть формувати альтернативні рухи різного характеру. Не сприймаючи нові цінності та норми суспільства й бажаючи тільки користуватись суспільним (чужим) багатством, люмпенізована маргіальна людина, яка обрала злочинний шлях психологічно готова до агресивних, руйнуючих, деструктивних, антисуспільних дій. Такі маргінали часто входять у антисуспільні й антидержавні рухи, використовуються з боку різних політичних сил.

Також до маргіальних груп можуть входити і люди, які мають вищу освіту, розвинуті соціальні потреби та очікування, які повністю не виключені із

соціальних структур, але не змогли реалізувати свої соціальні очікування. Для них характерна не тільки адаптація до маргінальних цінностей, але й зміни в ідеології як на рівні повсякденності, так і на теоретичному рівні. Вони повстають, протестують, обґрунтовано й необґрунтовано піддають критиці реформи, що відбуваються, песимістично налаштовуються по відношенню до змін і взагалі до майбутнього. Якщо така маргінальна людина проявляє суспільну активність, то їй притаманні озлобленість, екстремізм, нетерпимість та бажання помсти. В умовах маргінальності частіше застосовується психологічний захисний механізм агресії, який часто набуває патологічного характеру. При цьому агресивна поведінка проявляється не тільки явно, але й у прихованих, замаскованих або видозмінених формах.

Однією із екстремальних формою агресії є бунт, що пов'язано не тільки із неприйняттям існуючих суспільно-політичних реалій, але й із їх насильницьким знищенням. Не враховуючи об'єктивні обставини, маргінальні особистості або групи, в яких найчастіше більшість складають молоді люди, через антисуспільні, ненормативні та терористичні акції різного характеру намагаються зруйнувати суспільні структури, змінити дійсність[4,с. 150-165].

Часто маргінальність вважають результатом надкомфортності (спроби пристосуватись до нової культури), про що свідчить патологічний патріотизм нових громадян держави, релігійна нетерпимість тих, хто звернувся до нової релігії або дріб'язкове наслідування аристократичного етикету з боку нових багатіїв. В той же час деякі маргінальні особистості приймають опозиційні ідеї та приєднуються до непопулярних рухів, ніби то кажуть: «Тут хоч хтось оцінить мене по – справжньому»[3, с.87].

Вивчення суспільних рухів показує, що більшість лідерів та активістів є маргіналами. Однак це не означає, що рухи складаються тільки із маргінальних особистостей. Більшість рухів на ранніх стадіях свого розвитку поповнюються в основному з їх середи, але на пізніших стадіях рухи зазвичай поповнюються за рахунок не маргінальних особистостей, які переслідують свої індивідуальні цілі.

Ще у 80-х роках ХХ ст. стало зрозумілим, що неможливо виражати та відстоювати звичні форми соціального управління, використовуючи інтереси великих людських мас та інтелігентів, які приєдналися до них. Саме в цей період у світі почався процес становлення «неформальних» суспільних рухів – просвітницьких, екологічних, правозахисних, культурних, релігійних, благодійних та ін. І до сьогодні ці рухи розвиваються, функціонують, з'являються нові, переживають злиття та об'єднання, змінюють характер, але найглибший сенс суспільних рухів до сьогодні не змінився. Цей сенс в багато чому пов'язаний із підключенням та поверненням до сучасного суспільного життя саме маргіналізованих груп.

Список використаних джерел:

1. Исаев Б.А. Социология. Краткий курс.- СПб.: Питер.- 2007.- 224с.: ил.- (Серия «Краткий курс»).- С.108-119.
2. Танчин І.З. Соціологія: Навч.посіб.- 3-тє вид., перероб. і доп.- К.:Знання.-2008.- С. 167-168 ,203.
3. Павленок П.Д., Куканова Е.В. Основы социологии и политологии: учебное пособие.- М.: ФОРУМ: ИНФА- М.- 2007.- 272с.- (Профессиональное образование).- С.87-88.
4. Акопян Н. Маргинальность как одно из основных характеристик трансформирующегося общества.// «21- й век».- 2005.- №1.- С.150-165
5. Социальная стратификация российского общества / Под ред. проф. Голенковой З.Т. - М.- «Летний сад».-2003.-С.9-11.
6. Пестриков А.В. Маргинальность как социальная и духовная проблема современной России // Сб.научн.трудов «Естествознание и гуманизм» / Под ред. Проф.Ильинских И.Н.- ННГАСУ Нижний Новгород.-2007.- Том 4.Вып.3